

06.05.2005г.

Тихомира Сашева Рангелова

София

Факултетен номер: 236205

ПЛАН НА ТЕМАТА

- Увод - 1 стр.
- Основа на конфликтните отношения между Съединените Американски Щати и Япония -2 стр.
- Изостряне на противоречията между двете държави и отмяната на японско-американския търговски договор -6 Стр.
- Опитите на кабинета на Йонаи да се постигне сближаване със Съединените Американски Щати -7 стр.
- Различия в мненията на армията и флота относно бъдещите действия на Япония -9 стр.
- Преговори между Рузвелт и Номура- пролетта и лятото на 1941г. -10 стр.

- Предложение за среща на високо равнище от страна на Япония и американския отказ -13 стр.
- Изготвяне на „modus vivendi” и неговото неприлагане – 15 стр.
- „Бележката на Хъл” и реакцията, която предизвиква у японските лидери -16 стр.
- Начало на военните действия- 07.12.1941г. - 17 стр.
- Заключение -17 стр.

В началото на XX век световната история навлиза в нова фаза с появата на нова сила в лицето на Япония- първата от групата на незападните държави, която през столетието периодично ще изтъква своето присъствие и индивидуално или колективно ще оспорва хегемонията на западните сили в световната политическа, икономическа и културна дейност. Япония бива значително повлияна от епохата на империализма, през която Европа, а впоследствие и Съединените Американски Щати упражняват все по-обхватен контрол над народите и ресурсите по Земяното кълбо. Безспорно е твърдението, че „страната на изгряващото слънце” изиграва двойна роля: на империалист от западен тип и на незападна сила, чиято политика и активност отправят предизвикателство към Запада и същевременно стимулират националното пробуждане на други азиатски страни.¹

Японският империализъм, макар и различен в редица отношения от империализма на Европа и Съединените Американски Щати, стои в основата и обяснява широкообхватните завоевателни амбиции на тази сравнително малобройна нация. Именно експанзионистичните цели на Япония и засегнатите от тях чуждестанни интереси предопределят развитието на международните отношения в хода на двете световни войни и в годините след тях.

В тази насока от особено значение се очертават японско-американските отношения в периода 1939-1941г. Разминаването на техните интереси бележи своето начало години по-рано, но именно това е определящият етап, когато съперничеството им се засилва, противоречията се изострят и невъзможността да се достигне до компромис довежда до обявяване на война от страна на Япония на Съединените Американски Щати. Многобройни са опитите и благоприятните обстоятелства за постигане на разбиране между двете нации, но историческите реалности в дадения момент осуетяват тези възможности. Така от 1938г. нататък Съединените Американски Щати стават най-сериозния съперник на Япония в стремежа ѝ към пълна доминация в Югоизточна Азия. От своя страна пък, външно-политическите изявления и решения на японските правителства за периода показват опитите ѝ да наложи нов международен ред в Далечния Изток. Тези нейни цели безспорно Япония изправят лице срещу лице със Съединените Американски Щати и техните интереси.

Масштабни са завоевателните амбиции на Япония. В първите години на Тихоокеанската война те извоюват редица победи благодарение на азиатските народи, които се подвеждат по паназиятския лозунг на Япония „Азия за азиатците”. Но това е

---

¹ Хауърд, М. Луис, У. Оксфордска история на XX век. С., 2000., стр.167-168

само в началната фаза на войната. Експанзионистичната политика, към която се насочва „страната на изгряващото слънце“ я хвърля в една разрушителна война и я противопоставя на най-могъщите сили в света, сред които и Съединените Американски Щати. Дали са прекалени исканията на Япония, дали нейните правителства съумяват да изберат най-правилния политически курс, дали е имало шанс войната с Америка да бъде избегната са все въпроси, които не могат да получат едностранен отговор. Проследявайки отношенията между двете държави в периода 1939-1941г. можем да анализираме фактите и последствията от тях и да се доближим до отговорите на тези въпроси, но в основата ще продължат да лежат историческите реалности на съответната епоха.

Конфликтното развитие на отношенията между Съединените Американски Щати и Япония става ясно още с „Тайния меморандум“ на министър-председателя Гиичи Танака, в който той определя за главен противник Съединените Американски Щати. Кабинетът на Танака идва на власт през 1927г. Той изготвя и изпраща на императора пространен меморандум, имащ характера на дългосрочен стратегически план за постигане на японските национални цели. Като обхват, структура, приоритети и етапи той може да бъде сравняван с нацисткия план за световно господство.

Според Танака, за да може Япония да се издигне до ранга на световна държава и да доминира над Съединените Американски Щати, Англия и Русия, е необходимо поетапно завладяване на Китай с първоначално окупиране на Манджурия и Вътрешна Монголия. След завоюването на Китай, Япония ще има на разположение всичките му неограничени ресурси, което ще ѝ даде възможност да започне завоюването на Индия, Южните морета, Близкия Изток и даже Европа.

Постепенно започва отдалечаването на Япония от Запада- оттеглянето ѝ от ОН, отменянето на Вашингтонското морско споразумение, неуспеха на Лондонската морска конференция, прокламацията на Коное за установяване на нов ред в Източна Азия. Япония, изоставила Азия след китайско-японската война, започва да се връща към нея, все по-малко обръщайки внимание на западното мнение.^{2 3 4} Това решение на Япония до голяма степен се обуславя от световната икономическа криза, която стимулира икономическия национализъм на страната. В основна задача се превръща

---

² Митев, Й. Узунов, Ф. Съвременна история на модерния свят (1918-1945) част 1. В.Търново. , 1999. , стр.127-129

³ Петков, Т. Япония: Външно-политически амбиции. С. , 1973. стр. 27-31

⁴ Morley, J. Japan's Foreign Policy 1868-1941. University Press. , 1974. , p.444

мобилизирането на всички ресурси с цел постигането на империалистическа консолидация и военна готовност.

Въпреки нарастващата самостоятелност, империята продължава да бъде зависима от Съединените Американски Щати и Великобритания по отношение на суровините. Съединените Американски Щати заемат икономически много по-значима позиция в сравнение с Япония. Японският търговски дефицит нараства с всяка изминала година. Икономическата зависимост от Съединените Американски Щати е най-слабата и най-уязвимата част от японската империя, което до голяма степен предопределя отношенията между двете държави. Ако не намери алтернативен източник на суровини, особено на петрол и желязо, Япония ще бъде принудена да признае американската политика, въпреки решението ѝ за икономическо самоуправление и доминация в Далечния Изток. В тази насока са и стремежите на островната държава към Китай, чийто богати земи ще осигурят необходимите ресурси. С други думи върху съдбата на Китай влияят както японския империализъм, така и американския интернационализъм. Така Япония и Съединените Американски Щати неизбежно се очертават като спорещи страни по въпроса за разработването на Китай.

Главната грижа на Япония са Манджурия и Китай, като държавният апарат вижда най-голяма пречка за тяхната политика на тези територии в лицето на Съединените Американски Щати. Японското правителство възнамерява да постави Америка пред свършен факт. Това е израз на дипломацията на новия империализъм. Дързостта на японските действия далеч надминава по-ранната империалистическа борба за власт и несъмнено е поощрена от предпазливостта и плахостта на потенциалните японски антагонисти.

Позицията, която японските управляващи среди заемат относно Китай е разкрита в телеграфна инструкция до японския министър в Китай, а именно:

Япония трябва да направи всичко, което е по силите ѝ, за да постигне мисията си в Източна Азия, независимо от това дали другите сили ще я признаят или не.⁵

Инструкцията продължава, наблягайки на японската отговорност да поддържа мира и реда в Азия.^{6 7} Следователно Япония трябва да бъде готова да „унищожи“ програмите на други държави за военна, политическа и икономическа помощ за Китай. За да се

⁵ Цитат от Morley, J. Japan's Foreign Policy 1868-1941. University Press. , 1974. , p.446

⁶ Хауърд, М. Луис, У. Оксфордска история на XX век. С. , 2000. , стр.170

⁷ Morley, J. Japan's Foreign Policy 1868-1941. University Press. , 1974. , p.445-447

поддържа мира в Далечния Изток е от голямо значение да се окаже натиск върху Китай с цел отказването му от политиката на зависимост от Европа и Америка. Според вижданията на японския флот, контролът над ключови стратегически области в Южен Китай, разположените недалеч от сушата острови, Френски Индокитай и Холандска Източна Индия е съществено важен, ако се цели новата японска империя да е напълно самостоятелна икономически и военно непревземаема. Впоследствие се определя, че основната японска политика е да поддържа доминираща позиция в Далечния Изток и в близко бъдеще да я разпростира и над Южните морета. Япония ще си съдейства тясно с Манджу-ко и Китай, ще се подготвя срещу Съединените Американски Щати и Великобритания и ще защитава Манджурия от руска заплаха. Относно Югоизточна Азия, Япония ще провежда мирна политика. Заедно с това решение гласност се дава и на незабавната цел, която си поставя „страната на изгряващото слънце“, а именно премахването на съветската заплаха срещу империята. Следователно, Япония възприема позиция на предпазливост по отношение на Съединените Американски Щати, с оглед на възможността на последната да попречи на японската политика относно Русия и Китай. Япония трябва да зачита американските търговски интереси в Китай, така че Съединените Американски Щати да приемат нейната честна политика, да съдейства за установяването на добри отношения между двете държави на основа на японско-американската икономическа взаимна толерантност и да се опита да предотврати американска намеса в японската политика в Източна Азия.

Опитът на Япония да се облагодетелства от европейския конфликт (Втората Световна Война) и да разшири владенията си за сметка на Френски Индокитай и евентуално за сметка на Холандска Източна Индия среща твърдия отпор на колониалните сили, а също и на Съединените Американски Щати. Те са решени да запазят статуквото и да не допуснат богатата на ресурси Югоизточна Азия да попадне в японски ръце. Неизбежно е следователно оформянето на коалиция между Съединените Американски Щати, Великобритания и Холандия, към която по-късно се присъединява и Китай, с цел да бъде предотвратено японското проникване в Югоизточна Азия.^{8 9}

Масщабните амбиции на Япония и предприетата агресивна политика спрямо Китай я изправят срещу Съединените Американски Щати. Постепенно, с течение на времето, идеята за партньорство между двете страни отмира. Япония до голяма степен

---

⁸ Хауърд, М. Луис, У. Оксфордска история на XX век. С. , 2000. , стр.178

⁹ Morley, J. Japan's Foreign Policy 1868-1941. University Press. , 1974. , p. 448

е зависима от новия континент, но въпреки това в съвместните им отношения тя действа доколкото е възможно от позицията на сила.

Историческата реалност в епохата на Втората световна война въвлича далекоизточната криза във влошаващата се ситуация в Европа. Япония се опитва да избегне такова въвличане, търсейки начин за решаване на проблемите в Азия изцяло със собствени средства. Мюнхенската криза, обаче, заедно с германския и италианския опит за промяна на статуквото, обуславят неизбежното сливане на далекоизточната и европейската криза. Този процес може да се обясни и с факта, че Германия усилено оказва натиск върху Япония за присъединяването ѝ към съюз, насочен срещу западните демокрации и СССР, както и стова, че Съединените Американски Щати се обявяват за враг на всеки агресор, включително Япония и Германия. Такова развитие на проблема представлява едновременно и трудност, и възможност за японските външни отношения като цяло, и за японската политика по отношение на Съединените Американски Щати, в частност. Пред Япония застава необходимостта да формулира ясна позиция относно такива въпроси като защитата на американските права в Китай, именно сега, когато Съединените Американски Щати изразяват своята готовност да се противопоставят на всяка агресия, прибягвайки ако не до военни, то поне до икономически санкции. Фактът, че Съединените Американски Щати свързват Япония с Германия означава, че Япония трябва да действа изключително предпазливо преди да реши да отъждестви каузата си с тази на Германия. Едновременно с това, от гледна точка на постигане целта за самостоятелна в икономическо отношение империя, може доста да се спечели от сливането на далекоизточния и европейския конфликт. Япония би могла да извлече полза от германските победив Европа като се разшири за сметка на колониалните владения на европейските сили в Азия, които евентуално биха заместили Съединените Американски Щати, като източник на така нужните суровини. Японската политика по отношение на САЩ след 1938г. изразява тази дуалистичност на трудност и възможност, предопределена от европейския конфликт. Накрая се стига до решението за използването и оползотворяването на ресурсите на Югоизточна Азия, като по този начин до голяма степен се предопределя бъдещата война със Съединените Американски Щати.¹⁰ Тази евентуалност е неизбежна, като се има в предвид решеността на Америка да защитава холандските и британските колониални владения в Азия. Япония отлично осъзнава тази неизбежност, въпреки че съществуват различни гледни точки относно мащабността на японската експанзия, която би довела до силова намеса

---

¹⁰ Morley, J. Japan's Foreign Policy 1868-1941. University Press. , 1974. , p.450-451

от страна САЩ. Но сред японските власти се забелязва липса на решеност, както да се избегне един такъв конфликт, така и да се посрещне открито американското предизвикателство. Тази нерешителност до голяма степен се дължи на различните виждания и професионалната надпревара сред армията, флота и външното министерство, както и на липсата на прагматизъм и внимателно обмисляни преценки. Периодът 1939-1941г. е пълен с примери, илюстриращи сложните проблеми, свързани с вземането на решения и влиянието на външните фактори върху отношенията между двете държави.

Първата индикация за разрыв между Япония и Съединените Американски Щати е американският протест срещу постоянните нарушения на американските права в Китай. Отговорът на Япония е, че тъй като тя е в състояние на война може да съществуват известни затруднения при изпълнението на поетото от нея задължение да зачита американските права. Япония недвусмислено заявява, че изгражда нов ред в Източна Азия и че старите идеи и принципи на дипломацията вече не могат да служат за поддържане на постоянен мир в Далечния Изток. В отговор на това изказване Държавният департамент решава да излезе от рамките на негативната политика, която отказва признаването на японския нов ред. Постепенно и бавно, но категорично Съединените Американски Щати започват да налагат многообразни репресивни мерки, като увеличаване на среднообхватните заеми за Китай и налагане на ембарго, първо-морално, по-късно- законно, на износа на стратегически важни суровини и материали за Япония. Кулминационната точка се наблюдава през юли 1939г., когато САЩ съобщават намерението си да отменят съществуващия търговски договор с Япония . Отмяната влиза в действие януари 1940г.

Тази категорична американска контраофанзива налага вземането на решение от страна на японското правителство. Отменянето на търговския договор поставя американския износ на стратегически суровини за Япония на милостта на вашингтонските управляващи среди. Тази политика на ембарго разкрива готовността на Съединените Американски Щати да използват властта си за налагане на своите искания. Първоначално отговорът на империята към това ново предизвикателство е колеблив.^{11 12} Още през август 1936г. правителството в Токио представя японското проникване в Югоизточна Азия с цел усвояване на ресурсите в региона. Но не последват систематични усилия в тази насока, тъй като Япония все още придобива

---

¹¹ Morley, J. Japan's Foreign Policy 1868-1941. University Press. , 1974. , p. 452

¹² Nish, Ian Japanese Foreign Policy 1869-1942. Routledge & Kegan Paul Ltd. , 1977. p 227-229

сурови материали мирно от САЩ и Британската империя. Сега вече американската отмяна търговския договор налага промяна в този подход, но до пролетта на 1940г. японското правителство се лута, търсейки най-подходящата политика. За един известен период от време то се опитва да смекчи американската позиция. Външният министър Номура прави опити да подобри японско-американските отношения. Напразно той се опитва да използва частичното отваряне на р.Яндзъ за чужди кораби през 1939г. като доказателство за добрите намерения на Япония и по този начин да убеди Съединените Американски Щати да преосмислят политиката си на икономическо отчуждаване и ограничаване. Кабинетът на Йонаи, който идва на власт януари 1940г. , продължава да търси сближаване със САЩ и разрешаване на безизходното положение, свързано с китайско-японските отношения. Това правителство се обявява категорично против съюз с Германия, тъй като цели такъв сас САЩ. Въпреки това, неизбежен е фактът, че войната в Европа ще бъде разглеждана в Япония през призмата на нейните отношения с Америка и амбициите ѝ към южна експанзия. Всъщност, точно по времето на министър-председател Йонаи се предприемат конкретни стъпки с цел извличане на полза от европейския конфликт и преформулиране на японската външна политика с оглед на този конфликт. Един от главните документи в тази насока е т. нар. „Очерк на цялостната национална политика”. В него се разкрива идеята за създаването на единен икономически блок, включващ Далечния Изток, Югоизточна Азия и Индия. Осъзнавайки зависимостта на Япония от американските икономически ресурси, документът набляга върху необходимостта да се предотврати ненужно влошаване на отношенията със Съединените Американски Щати, но също така очертава решеността на Япония да намали зависимостта си като изгради нова икономическа империя.

Подновяването на размириците в Европа през пролетта на 1940г. и почти непрекъснатия упадък на Франция и Холандия най-накрая довеждат Япония до решението да се възползва от ресурсите на френските и холандските колонии в Азия и да работи за формирането на напълно самостоятелна в икономическо отношение и непревземаема във военно отношение империя.^{13 14} Министър-председателят Йонаи и външният министър Арита продължават да се противопоставят на евентуален военен съюз с Германия, но едновременно с това предприемат мерки за осигуряване на постоянни доставки на петрол, калай, каучук и други материали от Холандска Източна Индия.

---

¹³ Morley, J. Japan's Foreign Policy 1868-1941. University Press. , 1974. , p.453-454

¹⁴ Nish, Ian Japanese Foreign Policy 1869-1942. Routledge & Kegan Paul Ltd. , 1977. p. 233

Въпреки прагматичната и целенасочена политика, която провежда кабинетът на Йонаи, той бива свален от власт от армията, която смята, че правителството не действа достатъчно бързо. До средата на 1940г голяма част от ключовите длъжностни лица в армията са убедени в желанието и необходимостта от прогресивен напредък в Югоизточна Азия, който ще бъде подпомогнат от съюз с Германия и пакт за неутралитет със СССР. Тези идеи са застъпени на конференцията, проведена на 19 юли 1940г. в присъствието на съответните министър-председател, външен министър и министрите на армията и флота на втория кабинет на Коное. На тази конференция се приема програма, която предвижда превръщането на Япония в самостоятелна в икономическо отношение империя чрез разширяване на юг. За целта обаче е необходим както неутралитетът на СССР, така и неутралитетът на САЩ. В основата на тази политика лежи идеята за разделението на света на няколко блока т. е. сфери, всеки от които се намира под влиянието на една или две върховни сили. ‘Япония също ще формира своя сфера на влияние и ще накара останалите да признаят този факт, така както тя признава техните сфери на влияние.’¹⁵

За Матсуока, като външен министър, тази идея има за цел да позволи на Япония да преговаря със Съединените Американски Щати от позицията на сила. Военните от своя страна проявяват реализъм и са наясно, че предприетите мерки само ще изострят и без това влошените японско-американски отношения. Но съществуват известни различия в мнението на отделните военни групи, както относно неизбежността, така и относно желанието за водене на война със Съединените Американски Щати. Представителите на армията са за настъпление на юг и за завземане на британските и холандските колонии, като смятат, че това може да бъде постигнато без да се достигне до война със САЩ. И все, пак ако последните се обявят срещу японската експанзия, армията вярва, че империята трябва да противостои и да се бори. Представителите на флота, от друга страна, се съмняват, че Великобритания и Съединените Американски Щати могат да бъдат толкова разединени. Смята се, че двете държави са в еднаква степен обвързани със запазване статуквото в Югоизточна Азия.¹⁶ Следователно, въпреки принципното си съгласие с политиката на южна експанзия, първоначално флотът изразява своите резерви за привежданет ѝ в действие, поради страх от избухването на евентуална война със Съединените Американски Щати и

---

¹⁵ Morley, J. Japan's Foreign Policy 1868-1941. University Press. , 1974. , p.454

¹⁶ Nish, Ian Japanese Foreign Policy 1869-1942. Routledge & Kegan Paul Ltd. , 1977. p.243

Великобритания. Също така продължават да упорстват в отказа си да одобрят военен съюз с Германия срещу тези държави.

Ситуацията започва да се променя с изтичането на 1940г. Постепенно флотът започва да настоява за по категорична и строга политика по отношение на Съединените Американски Щати. Така нареченият „първи комитет“, организиран от ръководни кадри от военноморския отдел, е вероятно най-влиятелната групировка, която настоява Япония да заеме военно-отбранителна позиция спрямо Америка. Нейните членове вярват, че рано или късно войната със САЩ ще избухне и затова Япония трябва да навлезе в Южен Индокитай и Холандските Източни Индии, за да си подсури необходимите морски бази и стратегически важните суровини. Те смятат, че конфликтът със САЩ е неизбежен, заради преди предприетите от страна на Америка репресивни икономически мерки, които са насочени и тепърва ще бъдат насочвани срещу японската политика спрямо Китай и Югоизточна Азия. Тези военноморски стратегии са заети с техническата страна на проблема, а именно- как една евентуална война би могла да бъде спечелена и кога трябва да бъде започната.

Всички тези противоположни тенденции на военното мислене и дипломатическото лавиране продължават да са налице и през 1941г., но по това време вече стават ясно отчетливи две основни течения, насочени в противоположни посоки. Едното течение набляга на това, че точка на необратимост е достигната в японско-американските отношения и следователно единственото нещо, с което трябва да се ангажира Япония е как да води една война срещу САЩ. Постепенно тази решеност на военноморските сили печели подкрепата на армията през пролетта на 1941г. От този момент нататък двете служби се намират в единодушие относно неизбежната последователност на събитията: Япония ще се разшири в Южен Френски Индокитай и в Югоизточна Азия, САЩ ще отвърнат с налагане на тотално ембарго върху износа за Япония, а Япония най-накрая ще предприеме необходимите мерки и ще се изправи срещу „страната на неограничените възможности“. Германската атака над СССР през юни възобновява интереса на армията към война срещу северната съседка, но не променя веднъж поетия курс на експедиция в Южен Индокитай.¹⁷

Второто течение дава израз на последните опити на японското правителство да избегне войната. Тъй като японското настъпление на юг се обуславя от необходимостта на страната да се справя без американския петрол и желязо, може да се заключи, че империята доброволно ще ограничи и евентуално ще възпре офанзивата си, ако се

---

¹⁷ Morley, J. Japan's Foreign Policy 1868-1941. University Press. , 1974. , p.455

премахне причината за нея, т. е. ако Съединените Американски Щати възстановят търговията със стратегически важните суровини. Тази идея стои в основата на започналите преговори с Вашингтон през пролетта на 1941г.

Март 1941г японският външен министър Матсуока заминава на посещение в Европа като възнамерява да се срещне с немския канцлер Адолф Хитлер. Целта на това пътуване е да се отстрани натиска от страна на САЩ върху Япония чрез засилване на връзките с Германия и чрез опита да се изгради „ четиристранен пакт” чрез присъединяването на СССР към Тристранния такъв. Идеята за едно такова обединение сериозно разтревожава Чърчил и Рузвелт. Чърчил дори се опитва да убеди Матсуока в наличието на редица недостатъци на едно съдействие между Япония и Германия. Рузвелт пък от своя страна, представя на 16 април проект за японско-американско споразумение, с цел отдалечаването Япония и Германия и осигуряването на защита за Атлантика. Той обяснява, че това не е изключително американско предложение, а по-скоро основа за начало на преговори.

Ефективността на това предложение, обаче, е обезсмислена от тромавия отговор на Матсуока, който не се заема веднага с поставения му въпрос и по този начин осуетява възможността за помиряване на двете държави. Отговорът му не само е неефективен, но и засилва подозрението на Съединените Американски Щати към Япония. От друга страна, съществува съмнението до каква степен Рузвелт, чиято цел е да предотврати евентуално германско-съветско помиряване, е готов да работи за мирно споразумение с Япония. Фактът обаче остава- четиристранният пакт, който Матсуока замисля, наистина алармира американските управляващи среди и до известна степен обслужва целите на Матсуока.

Преговорите с Япония продължават и през следващите месеци. На 24 юли 1941г. японският посланик в САЩ, Номура, се среща тайно с президента Рузвелт. Срещата се състои, тъй като Рузвелт бива посъветван, че японската окупация на Френски Индокитай ще направи бъдещите преговори невъзможни.¹⁸ С други думи Рузвелт възприема привидно дружелюбно отношение, но всъщност чрез декодиране на японските съобщения той е предварително наясно с „ Очерк на националната политика” на Япония, в който категорично се заявява, че Япония не ще отклони война с Великобритания и Америка. На срещата между двамата президентът отбелязва:

---

¹⁸ Sugihara, Seishiro Between Incompetence and Culpability. University press of America, Inc. , 1984. , p.22-24

За известно време общественото мнение силно защитаваше ембаргото на петрол за Япония. Но аз твърдя, че тази доставка е необходима за поддържането на мира в Пасифика и съм дошъл, за да постигнем споразумение.

Тъй като обаче Индокитай е окупиран и продължава разгръщането на настъплението на юг, вече няма основание за проявяването от мен разбиране, а Тихият океан вече не може да бъде разглеждан като мирна територия. За Съединените Американски Щати стана трудно да придобиват калай и каучук от този регион. Освен това сигурността на други територии в Пасифика е застрашена, а Филипините са в опасност. Въпреки, че направих всичко по силите си, за да продължи снабдяването на Япония с петрол, повече от това не мога¹⁹.

Номура се досеща, че Рузвелт намеква за евентуално налагане на ембарго на петрол на Япония. Американският президент продължава изясняването на ситуацията, като изтъква, че ако островната империя изтегли войските си от Френски Индокитай и нациите гарантират неговия неутралитет, както този на Швейцария и в допълнение се приеме клауза, според която всички държави могат свободно и равнопоставено да доставят стоки в Индокитай, тогава той- президентът ще положи всички усилия, за да помогне.

На следващия ден, 25 юли, Рузвелт съобщава замразяването на японските авоари в САЩ, за което предупреждава на срещата си с Номура. Въпреки това, Япония започва окупацията на Южен Френски Индокитай на 28 юли 1941г. В отговор на това, на 1 август, Съединените Американски Щати напълно забраняват износа на петрол за Япония.

Разглеждани през призмата на времето тези действия изглеждат логични последствия от предприетата японска офанзива. Едно по-внимателно вглеждане обаче, разкрива че замразяването на японските авоари на 25 юли не е директно свързано със събитията във Френски Индокитай. Тази мярка възприема образа на протест срещу японската окупация, но самото предложение е направено преди съществуването на какъвто и да е намек за японските планове да окупират Индокитай.²⁰ Следователно това решение е чакало удобния момент, за да бъде приложено.

От друга страна, съвместни усилия на Великобритания и Съединените Американски Щати да осуетят възможността за придобиване на суровини от Холандските Източни Индии е само един от факторите, определил японското военно настъпление в Южен Френски Индокитай. Зад това японско решение стои още

---

¹⁹ Цитат от Sugihara, Seishiro Between Incompetence and Culpability. University press of America, Inc. , 1984, p. 24

²⁰ Sugihara, Seishiro Between Incompetence and Culpability. University press of America, Inc. , 1984. , p.24-25

стремежът да се умиротворят привържениците на политиката на северна експанзия, които се активират след германската атака над СССР на 22 юни.

Когато на срещата си с Номура, Рузвелт говори за изтеглянето на японските войски от Френски Индокитай, той не споменава за изискването си Тайланд да бъде признат за неутрална територия подобно на Швейцария. Въпреки това, Държавният департамент съобщава веднага това свое решение. При така създалата се ситуация Япония се изправя пред необходимостта да ограничи връзките си с Тайланд, с който поддържа доста близки отношения, а тя не е готова за такава стъпка.

По това време лидерите на японското правителство са с грешното впечатление, че са постигнали успех чрез задържане политиката на северно настъпление. Управляващите изпитват чувство на облекчение, тъй като са предотвратили предприемането на действия, които незабавно биха тласнали Япония към война. Още повече, че в дадения момент по своята структура японското правителство не е в състояние да реагира с необходимата бързина. Министър-председателят няма директен контрол над всичките министри, а тези, отговарящи за армията и флота, в частност, имат независими правомощия и постоянно го предизвикват. Също така трябва да се отбележи, че нито министърът на армията, нито този на флота имат пълен контрол над собствения си клон от военната машина. Следователно след като веднъж тази машина се активира, никой не е в състояние да я възпре моментално. Всичко това обяснява факта, че дори след като Япония се сблъсква със строгите и категорични изисквания на САЩ, тя не е в състояние да ги изпълни и продължава да засилва военната си окупация над Френски Индокитай.

Обтегнатите отношения между двете страни обуславят множеството опити за изглаждане на противоречията между тях и за постигане на компромис. Поредната такава инициатива е идеята за свикване на среща на високо равнище, прокарана от японското правителство.^{21 22} При една от срещите си с посланик Номура, Рузвелт предупреждава, че ако Япония предприеме по-нататъшни стъпки в изпълнение на програмата си за военна доминация чрез сила или заплаха за използване на сила по отношение на съседните си държави, правителството на Съединените Американски Щати ще бъде принудено да предприеме необходимите мерки за защита на легитимните си права и интереси. Това предупреждение представлява още и знак, че

---

²¹ Петков, Т. Япония: Външно-политически амбиции. С. , 1973. , стр. 34-35

²² Sugihara, Seishiro Between Incompetence and Culpability. University press of America, Inc. , 1984. , p.26

ако Япония възпре своите настъпления, има вероятност да се постигне мирно разрешаване на въпроса.

За да излезе от това затруднено положение, министър-председателят- Коное предлага провеждането на среща на високо равнище. Държавният секретар Хъл, който не крие отрицателното си отношение към честите японски актове на антагонизъм, отхвърля тази инициатива. За разлика от него Рузвелт привидно дава своето съгласие, но впоследствие на 2 октомври американското правителство предоставя пространствен меморандум на посланик Номура. Този меморандум представлява техния отговор на поредицата предложения, направени от японска страна. Въпреки, че документът любезно отбелязва благодарността на президента и правителството на САЩ от това, че са получили такова съобщение, израз на добра воля, неговата цел е да отхвърли предложената среща. Тогава възниква въпроса защо Рузвелт възприема приятелски настроена и дружелюбна пазия спрямо Япония след като намеренията му са противоположни.

По-внимателното изучаване на проблема доказва, че още от самото начало не се е предвиждало осъществяването на такава среща. Още преди завръщането си от Атлантическата конференция на 17 август, Рузвелт вече е обещал на Чърчил, че ще провокира Япония и ще я въвлече във война. Той също така се договаря с британския лидер да заеме по-твърда позиция спрямо „страната на изгряващото слънце”. Президентът вярва, че най-добрият начин да направи това, е не просто да обърне гръб на Япония, а да ѝ даде надежда за мирно уреждане на отношенията. Една от основните причини за това е идеята да се предотврати евентуална атака дрещу СССР. Това е и една от най-важните теми, която се разисква на срещата между Рузвелт и Чърчил. Тъй като Съединените Американски Щати принадлежат към групата на подкрепящите Съветския съюз, те добре осъзнават, че всяка помощ, която окажат укрепва и консолидира съюзническите сили като цяло. Затова е от изключителна важност да се поддържа надеждата на Япония за постигане на договореност, за да не промени тя отношението си към САЩ, което пък от своя страна би довело до значителни промени в политиката на Япония като цяло.

Друга причина за позицията, заета от Рузвелт е липсата на готовност на Съединените Американски Щати за водене на война.²³ Въпреки обещанието, което дава на Чърчил, американският президент осъзнава, че страната му все още не е подготвена за сблъсък от такъв мащаб и затова се опитва да спечели време.

---

²³ Sugihara, Seishiro Between Incompetence and Culpability. University press of America, Inc. , 1984, p.28-31

Третата причина е също доста основателна. Тя е свързана с вътрешната политика на държавата и общественото мнение. Американският народ все още е подвластен на идеите на изолационизма и като пряка последица от това, Рузвелт е принуден да прикрива истинските си намерения, които предвиждат военен сблъсък с Япония. Общественото мнение не би одобрило едно такова въвличане на страната в световните международни проблеми. След оповестяването на Атлантическата харта сред изолационистите се заражда съмнението, че е постигнато тайно споразумение. Това обстоятелство налага многократните изявления на Рузвелт, че срещата е представлявала само „размяна на мнения” и че Съединените Американски Щати са все толкова далече от въвличане във война.

В крайна сметка поради гореспоменатите причини Рузвелт, подкрепян до голяма степен от своята администрация, отхвърля идеята за среща на високо равнище. Той взема това решение без да се вслуша в думите на американския посланик в Япония-Гру. В едно от своите писма до държавния секретар Хъл, Гру разкрива готовността на Япония да съдейства за постигане на компромис. Гру пише:

Основата, на която Япония се е присъединила към Тристранния пакт сега е напълно разклатена и тази държава се стреми да излезе от опасната ситуация, в която сама се е въвлякла поради неправилна преценка.

Аз смятам, че при това положение съществува благоприятен шанс за напълно преосмисляне на отношенията между нашите две държави...

Министър-председателят е готов да се откаже от статута си на член на Оста...следователно е вероятно да се постигнат задоволителни резултати на предложената среща...²⁴

Японският лидер Коное е готов да напусне Тристранния пакт и да изтегли силите си от Китай и Индокитай. Военните длъжностни лица поддържат същото мнение, макар и тайно.^{25 26} Въпреки това обаче, е запланувано тайно провеждане на предвидената среща, тъй като съществуват и среди, които биха се опитали да я осуетят. До такава ситуация не се стига, след като Съединените Американски Щати отклоняват инициативата.

---

²⁴ Цитат от Sugihara, Seishiro Between Incompetence and Culpability. University press of America, Inc. , 1984, p.34

²⁵ Sugihara, Seishiro Between Incompetence and Culpability. University press of America, Inc. , 1984. , p.32-35

²⁶ Nish, Ian Japanese Foreign Policy 1869-1942. Routledge & Kegan Paul Ltd. , 1977. p.244-245

На 16 октомври 1941г. Коное разпуска кабинета си. На 18 октомври се формира нов, начело с Тоджио. Това на практика е последният кабинет, който се опитва да избегне войната. Изготвят се две последни предложения за преговори със САЩ- предложение А и Предложение Б. След разискването им те биват изпратени до японското посолство във Вашингтон. Крайният срок за преговорите е определен за 25 ноември. Посланик Номура връчва предложение А на главния секретар Хъл на 7 ноември. В него се предвижда изтеглянето на войските от Френски Индокитай и установяването на мир в Далечния Изток. Много от представителите на управляващите среди подкрепят това предложение, защото осъзнават, че едно продължително петролно ембарго ще резултира във война и също така, защото си дават сметка за усилията, които Япония полага.

Самият Рузвелт изработва проект за т. нар. „modus vivendi” и го предоставя за разглеждане на Държавния департамент. В него се разгръща възстановяването до известна степен на износа на петрол за Япония, ако се изпълнят определени условия в рамките на период от 6 месеца. “Modus vivendi” се разглежда заедно с т. нар. „основа за споразумение”, която носи характеристиките на други постоянни договорености. Смята се, че Съединените Американски Щати възнамеряват да предоставят на Япония „основата за споразумение” заедно с „modus vivendi” с цел постигане на компромис в преговорите. Събитията обаче се развиват по друг начин.

Така нареченият „modus vivendi” предвижда връщане към условията преди 26 юли, възстановяване на японските авоари и петролните доставки, но само за обществени нужди, при условие, че Япония изтегли войските си от южната част на Френски Индокитай и ограничи окупационните си сили на 25000 в северната му част. Хъл разгръща този план пред представители на Китай, Великобритания, Холандия и Австралия, като никой с изключение на Китай не се противопоставя. Именно тази опозиция впоследствие се използва като оправдание за оттеглянето на „modus vivendi”. Друга е целта на неговото съставяне.²⁷

Още на 25 ноември Рузвелт свиква среща на Военния съвет, чиято основна цел е да намери начин да предизвика Япония тя да изстреля първия залп на войната. С други думи, въпреки че продължава да преговаря за мир с Япония, в същото време, Рузвелт разглежда схема за бъдещата война с островната държава. Направеното от него предложение, т. е. „modus vivendi” има само подвеждащ характер.

---

²⁷ Sugihara, Seishiro Between Incompetence and Culpability. University press of America, Inc. , 1984. , p. 38-39

Неговият проект се представя на съюзническите държави, но той не е придружен от „основата за споразумение”. Ако и двата документа бяха предоставени на Китай, той щеше да установи, че изискванията му са подходящо задоволени и вероятно не би реагирал така остро. От друга страна, Япония въобще не знае за съществуването на „modus vivendi”. Американските длъжностни лица биват наточени с изготвянето на такова предложение единствено, за да се спечели време. Рузвелт смята, че след изтичане на срока Япония ще бъде предизвикана първа да започне военни действия, още повече, че в една от своите програми тя вече е заявила готовността си за такива. Той обаче бива изненадан след като японците удължават срока до 29 ноември 1941г. Междувременно Китай оповестява своята опозиция, а Япония започва да разполага войски от Шанхай към Френски Индокитай.

В отговор на това Съединените Американски Щати изпращат т. нар. „бележка на Хъл”, която преповтаря главните моменти в „основата за споразумение”. Тъй като обаче тя е предвидена не като отделно предложение, а в съюз с „modus vivendi”, нейните изисквания са доста строги сами по себе си и Япония никога не би се съгласила с тях.

След получаване на „бележка на Хъл” Япония е шокирана. Безкомпромисният тон на американците и самото съдържание дълбоко учудва японските лидери, които досега полагат усилия за запазване и развитие на добрите отношения между двете държави. Няколко години по-късно министър-председателят Тоджио заявява:

Ние всички бяхме слисани от суровостта на американското предложение...

Американският меморандум от 26 ноември прерастна в ултиматум срещу Япония.

Япония не може да приеме този меморандум. Изглежда Съединените Американски Щати налагат тези условия, осъзнавайки много добре, че те са неприемливи за Япония. Още повече, че този меморандум е съставен с останалите заинтересовани държави.

Вземайки под внимание последната ситуация, особено мерките, предприети от Съединените Американски Щати срещу Япония, заедно с отношението им, можем да заключим, че изглежда Съединените Американски Щати вече са решили в полза на война срещу Япония.²⁸

Така „бележката на Хъл” е последният отговор от страна на американското правителство във връзка с опитите за постигане на мир и разбирателство със „страната на изгряващото слънце”.

---

²⁸ Цитат от Sugihara, Seishiro Between Incompetence and Culpability. University press of America, Inc. , 1984., p. 47

На 7 декември 1941г. в 13.00 Япония официално обявява война на Съединените Американски Щати с нападението си над Пърл Харбър. По този начин тя унищожава значителна част от военната мощ на Америка като нанася сериозни поражения на военни кораби и самолети. Съществуват редица доказателства, които свидетелстват, че президентът Рузвелт и други висши държавни служители знаят предварително за планираната атака над Пърл Харбър. Тъй като декодират японските съобщения, сред които е и декларацията за война, която завършва с думите:

*Японското правителство съжалева да уведоми американското такова, че с оглед на неговото отношение, Япония смята за невъзможно постигането на споразумение чрез по-нататъшни преговори...*²⁹

Така започва Втората световна война за тези две сили, която се превръща във война на жестокости и изтощение. Правителството на генерал Тоджио полага усилия, за да избегне един евентуален конфликт, но преговорите, проведени в „последната минута“ завършват с неуспех. Готовността на Япония да направи компромиси не е достатъчна, тъй като други са целите на Вашингтон. В опитите си да предизвикат японската империя на 26 ноември 1941г. те представят т. нар. „бележка на Хъл“, която предвижда възстановяване на статуквото от 1931г., което е изключително неприемливо за Япония. Тя от своя страна разглежда това предложение като ултиматум. То унищожава всякаква надежда за уреждане на отношенията със Съединените Американски Щати.

В историческите реалности на миналия век тази война може би е била единственият начин, по който Япония би могла да провери и евентуално да признае безсилието на идеята за независима в икономическо отношение и непревземаема във военно отношение империя. Тази идея сама по себе си е дълбоко застъпена в историческия опит на една нация, лишена от природни ресурси и появила се сравнително късно на сцената на международните отношения.³⁰

Спорен е въпросът дали Тихоокеанската война е можело да бъде отложена ако, не и напълно избегната, при положение, че Съединените Американски Щати бяха се съгласили на компромисно решение по отношение на японските войски в Китай. Този спор обаче, пропуска наличието на съществена разлика между Съединените

---

²⁹ Цитат от Sugihara, Seishiro Between Incompetence and Culpability. University press of America, Inc. , 1984., p. 48

³⁰ Morley, J. Japan's Foreign Policy 1868-1941. University Press. , 1974. , p.456

Американски Щати и Япония. Вярно е, че американското настояване за изтегляне на японските войски от Китай, заедно с изискването Япония категорично да отхвърли евентуален съюз с Германия, се оказват основната пречка в усилията за постигане на мир, имайки в предвид, че японската армия е непреклонна по въпроса с Китай. Но Китайският проблем никога не е бил изолиран и не се е разглеждал едностранчиво. От американска гледна точка, японската евакуация на войски, не само от Индокитай, но и от Китай, би била сигурно доказателство за промяната на техните намерения, както и застраховка срещу подновяване на агресията, и необходима предпоставка за възстановяване на търговията между двете държави. Япония от своя страна отвърща на всичките тези изисквания с твърдението, че Съединените Американски Щати изтъкват общочовешки принципи, а самите те прекратяват доставката на жизнено-важни за оцеляването на Япония ресурси. На това обвинение Съединените Американски Щати заявяват, че Япония веднага ще получи тези суровини при условие, че преразгледа поведението си. По този начин меморандумът от 26 ноември 1941г. представлява открито предизвикателство към японската концепция за империя. В тази насока японско-американският конфликт е борба между две различни дефиниции за мир и ред в Далечния Изток.

ЛИТЕРАТУРА

- Хауърд, М. Луис, У. Оксфордска история на XX век. С. , 2000.

- Митев, Й. Узунов, Ф. Съвременна история на модерния свят (1918-1945) част 1. В.Търново. , 1999.
- Петков, Т. Япония: Външно-политически амбиции. С. , 1973.
- Morley, J. Japan's Foreign Policy 1868-1941. University Press. , 1974.
- Nish, Ian Japanese Foreign Policy 1869-1942. Routledge & Kegan Paul Ltd. , 1977.
- Sugihara, Seishiro Between Incompetence and Culpability. University press of America, Inc. , 1984.

Благодарение на Тихомира Сашева Рангелова от УНСС